

A női tehetség kibontakozásának problémái

Harmatiné dr. Olajos Tímea

Az iskolás évek alatt a tehetséges tanulókat arra motiválja környezetük hogy jól teljesítsenek, kiváló eredményeket mutassanak fel.

A serdülőkorba érve a fiúk továbbra is folyamatosan kapják ezeket az üzeneteket, de a lányok esetében életbe lépnek bizonyos kulturális sztereotípiák, melyek a sikerességgel kapcsolatban sokszor belső konfliktust, dilemmákat okoznak. Egyre határozottabban megjelennek ugyanis azok a jelzések és értékek (nőiesség, fizikai szépség, szerénység, függőség, önzetlenség, rugalmasság), melyek a tradicionális női szerepelvárásokhoz tartoznak, s melyek a népszerűség kivívását hangsúlyozzák a sikerrel, versengéssel és teljesítménnyel szemben.

A serdülő lányok tehát úgy érzékelik, hogy ha a képességeik kiteljesítését választják, akkor nem fognak megfelelni a nemi szerepükhöz kapcsolódó (mai napig is létező) klasszikus társadalmi normáknak. A sikerrel összefüggésben van még egy nagyon fontos konfliktust rejtő jelenség, mégpedig az, hogy a nők sikerfogalma eltér a férfiakétól.

Társadalmunk sikerről alkotott képe alapvetően férfi standardokat foglal magába: státusz, produktív munkateljesítmény, pénzügyi haszon, hírnév vagy a fontosság mértéke. A tehetséges nők sikerfogalma viszont olyan elemeket tartalmaz, mint a világra gyakorolt pozitív hatás, mások életét vagy a világ egészségét javító változások véghezvitele, illetve olyan élet, mely integritáson, becsületességen, könyörületességen alapuló értékrendhez kötődik (Reis, 2002).

Nemi sztereotípiák mint külső akadályok

A tehetséges nők még mindig igen alulreprezentáltak a matematika, a

természettudományok, és a mérnöki tudományok illetve az informatika területén, annak ellenére, hogy napjainkban már vannak erőfeszítések a nők arányának növelésére. Bár a képességvizsgálatok eredményei alapján nincs számottevő különbség a fiúk és lányok eredményei között, mégis a matematikai tehetséggondozó programokban eltérő arányban fordulnak elő a nemek. Még különösebb, hogy az általános iskolában matematikai tehetségként azonosított lányok távlati terveiben is kevésbé szerepel a középiskolai matematika vagy fizika tagozat, illetve a felsőoktatásban a természettudományos/matematika szak, mint a fiúkban (Jacobs & Weis, 1994).

A kutatók igazolták, hogy a jelenségben szerepet játszik a tanári bánásmód és a szülői elvárás jellege is. A lányok szülei már eleve kevesebb matematikával kapcsolatos (például logikai) játékot vásárolnak gyermeküknek, mint a fiúkéi. A lányok szülei azt is gyakrabban kijelentik, hogy a matematika kevésbé fontos, mint más tárgyak, illetve a jó matematikaeredmény mögött inkább vélelmezik a gyakorlást és az erőfeszítést, mint a jó képességet. A matematika terén nyújtott teljesítményt érzékenyen befolyásolják a szülői meggyőződések, melyeknek külön érdekessége, hogy az apai és anyai nemi sztereotípiák nem különböznek egymástól jelentősen. Ami még e tény mellett is külön figyelemre méltó, az az, hogy a lányok szülei sokkal erősebb *sztereotip meggyőződésekkel* rendelkeznek, mint a fiúk szülei (Jacobs & Weis, 1994). A fentiek miatt fordulhat elő, hogy a fiúk folyamatosan magasabb szintű matematikai képességeket tulajdonítanak önmaguknak, és nagyobb jövőbeli sikereket várnak, mint a lányok.

Az iskolai tanár-diák interakciókat megvizsgálva kimondható, hogy a fiúkra *több figyelem* irányul, s ez nemcsak a fegyvelmezésben, de a tanítás során is érvényesülő különbség.

A tanárok a lányoknak több ténykérdést, illetve eldöntendő kérdést tesznek fel, míg a fiúk lényegesen több nyitott, elgondolkodtató, érvelést kívánó kérdést kapnak. Megfigyeltek az iskolában úgynevezett *protektív viselkedést* is a lányokkal kapcsolatban: egyes tanárok kellemetlennek tartják, ha egy lány az osztály előtt küzd a válaszadással, így nem is hozzák ilyen helyzetbe. A fiúk többet kérdeznek, aktívabban, a feladatmegoldások során kevésbé szabálykövetőek – a pedagógusok hajlamosak mindezt a magas szintű értelmi képességeknek tulajdonítani. A lányok fegyvelmezettebbek, kevésbé aktívak, nem okoznak gondot, így gyakrabban kapnak dicséretet magatartásukért.

A sztereotip tanári elvárásoknak (csendben lenni, figyelni, a felnőttekre hallgatni) való megfelelésük viszont azzal jár, hogy minél inkább teljesítik azokat, annál kevésbé tartják őket okosnak, tehetségesnek (Sadker, 1995).

Nem meglepő mindezek után, hogy a sikert és kudarcot is másképpen magyarázzák a fiúk és lányok, azaz *attribúciós különbségek* állnak fenn. A fiúk a kudarcot leginkább az erőfeszítés hiányának tulajdonítják, így önbecsülésük nem inog meg. A lányok (különösen a természettudományi területeken és a matematikában, azaz a „*férfias*” tantárgyakban) viszont a képességek elégtelen voltával indokolnak, elbizonytalanodnak, s emiatt kevésbé lesznek kitartóak.

A sztereotípiák hatása a tanári dicséretre és a bírálatok terén is megmutatkozik: a fiúk kudarcát, rossz jegyét önbizalmat nem támadó figyelmetlenségnek, a gondatlan munkavégzésnek tulajdonítják, míg lányoknál (kiindulva abból a meggyőződésből, hogy szorgalmasak) ez nem merül fel érvként, tehát marad a képességek hiánya magyarázatként.

A pedagógusok sokat tehetnek azért, hogy megváltoztassák a tehetséges lányokkal kapcsolatos

sablonokat és torzításokat. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a pedagógus fejlessze önismeretét, és legyen tudatában saját nemi sztereotípiáinak.

A tudatosítással ugyanis megelőzhető, hogy a tehetséges lányok negatívabb, kevésbé bátorító bánásmódban részesüljenek. Fontos, hogy a lányok gyakran kapjanak pozitív és egyben pontos visszajelzést matematikai vagy egyéb természettudományos területeken mutatott képességeikről! Így igen hasznos, ha az adott jegy vagy pontszám mellé szóbeli kiegészítések is tartoznak. A szülők felé közvetített információkkal a pedagógus maga is sokat alakíthat a szülői hozzáálláson. Tapasztalata, a gyerekek közötti összehasonlítási lehetősége és szakértelme befolyásoló tényező. Ugyanakkor rendkívül lényeges a pontos megfogalmazás. Ha csak annyit közöl, hogy a lánygyermek jól boldogul a matematikával, akkor a szülő gondolhatja magában: „Persze, keményen dolgozik, szorgalmas a lányom.” Ahelyett, hogy azt gondolná: „Akkor tehetségesnek kell lennie a matematikában!”

Belső gátak, személyes dilemmák
Reis (2002) sorra veszi a nők esetében felmerülő legfontosabb személyiségen belüli gátló tényezőket és felmerülő dilemmákat. Ezekből néhányat kiemelve is jól látható, hogy a lányok tehetségkezelésében van bőven tennivalója a tanácsadóknak, pszichológusoknak és mentoroknak. Az is nyilvánvaló, hogy felnőtté válva is nagy szükségük lenne segítségre, életvezetési tanácsadásra.

Nőies szerénység

Sok tehetséges nő azt gondolja, ha ambiciózus, az egyenlő az önzőséggel. Hogyan helyezze előtérbe a tehetségét, amikor egész élete során arra szocializáltak, hogy nagyon fontosak a kapcsolatok, és hogy egy nő mindig másokat helyez maga elé?

Félelem a sikertől

A nők esetében nem ritka a tehetség elrejtése, illetve a kétkedés saját tehetségükben. A tehetséges lányok és nők 65%-a elrejtja a tehetségét, vagy visszafogja a teljesítményét annak érdekében, hogy például ne lógjon ki a sorból, illetve

fenntarthassa párkapcsolatát. Félnék a sikertől, mert tartanak attól, hogy túl nagy árat fizetnek érte, azaz nem lesz olyan partnerük, aki velük együtt örülne.

A tervezés hiánya vagy elégtelen volta

Gyakori a gazdasági realitások figyelmen kívül hagyása, valóságától elrugaszkodó tervek szövése a nők körében.

„Imposztor szindróma”

Ha a kevésbé jó képességű társakhoz mérten sokkal kisebb erőfeszítéssel érnek el jó eredményt, kiváló teljesítményt, akkor a szerencsének és nem a képességeknek tulajdonítják azt, mivel alacsony az önértékelésük. „Szerencsém volt.”, „Jó időben voltam jó helyen.”

Az erőfeszítés és a képességek körüli bizonytalanság

Sok tehetséges nő nehezen érti meg e két tényező komplex kapcsolatát. Sok tehetséges serdülő lány azt véli, hogy a kiváló képesség az erőfeszítés nélküli kiváló eredményeket jelenti. Azt hiszik, ha keményen kell dolgozniuk, az nem más, mint a képességek hiánya.

Több területet érintő perfekcionizmus

Olyan tökéletességre törekvés, mely szinte lehetetlen vagy összeegyeztethetetlen célok kitűzéséhez vezet. E nők egész életüket azzal töltik, hogy küzdenek a tökéletességért a munkában, az anyaságban, a kinézetben, valamint otthon a háziasszony és feleség szerepében.

Eltérő üzenetek otthonról és az iskolából

Előfordulhat, hogy a tehetségkezelő tanár olyan viselkedésmódokra bátorít (asszertivitás, a konvenciók megkérdőjelezése, kreativitás), melyek a származási család női szerepfelfogásával, sztereotípiáival ellentétesek.

Kétkedés önmagában, önkritika és összehasonlítás

A férfiakhoz mérve a nők teljesítménnyel és képességeikkel kapcsolatos önbizalma jóval alacsonyabb, ugyanakkor kritikussabbak is magukkal, mint ellenkező nemű társaik. A másoktól kapott tanácsot a nők inkább meghallgatják – jobban meg is fogadják azt –, de a másoktól származó bírálatokra is érzékenyebbek. A férfiaknál

gyakrabban igénylik képességeik külső elismerését.

A vallásos nevelés

A tradicionális vallásos nevelés értékei és szerepmintái (mit tart a nő kötelességének, hol a nő helye a világban, vannak-e jogai), valamint elvárásai konfliktusba kerülhetnek a tehetségkezelésével.

Magányosság

Sok tehetséges nőnek csak kevés barátja van. Magányosnak érezhetik magukat, mivel elfoglaltságaik miatt kevés idő jut a barátkozásra. De a barátság hiánya abból is fakad, hogy maguk a nőtársak is gyakran ambivalensen viszonyulnak a „karrierista” nőkhöz.

Fizikai vonzerő

A tehetséges nők esetében hátrány lehet! Az üzleti életben és a munka világának más területein is a tehetséges, vonzó külsejű nők sikerét az emberek nem a képességeiknek tulajdonítják. Kísérleti igazolás van arra nézve, hogy egy kevésbé jó megjelenésű női vezető feladatára alkalmasabbnak vélnék és becsületesebbnek tartanák, mint egy vonzó kinézetűt. Vezetői szinten nőknél a jó megjelenés hátrányt eredményez, míg beosztotti szinten előnyt.

Prioritások kérdése

Mi a fontosabb: a munka vagy a szeretett személyek? A tehetséges nők életének talán legnagyobb konfliktusát rejti e kérdés. A legtöbb fájdalom, büntület e dilemmához, illetve a rá adott válaszhoz kötődik. A gyermeknevelés, az idősödő szülők gondozása, a házastárs/partner igényei: mind olyan magánéleti kihívást jelentenek egy tehetséges nő számára, melyekkel bizony nem könnyű együtt élni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- LOVECKY, D. V. (2004): *Different Minds*. Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia.
- JACOBS, J. E., WEIS, V. (1994): *Gender stereotypes: Implications for gifted education*. Roeper Review, Vol. 16. Issue 3. 152–156.
- REIS, S. M. (2002): *Internal barriers, personal issues, and decisions faced by gifted and talented females*. Gifted Child Today, Vol. 25. No.1. 1–21.
- REIS, S. M. (2005): *Feminist Perspectives on Talent Development*. In: Sternberg, R. J. Davidson, J. E. (Eds):

Conception of Giftedness. New York: Cambridge University Press, 217–245.

SADKER, M., SADKER, D. (1995): *Failing at Fairness: how our school cheat girls?* Touchstone, New York.

A szerző pszichológus, a Debreceni Egyetem Pedagógiai–Pszichológiai Tan-székének főiskolai docense, több tehetség-gondozással kapcsolatos tanulmánya és kötete jelent meg.

Törvényesített tehetség-gondozás

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény – hasonlóan az elemeiben még hatályban lévő 1993. évi LXXIX. törvényhez – egyik kiemelt célként fogalmazza meg az iskolai tehetség-gondozást. Új megnevezésekkel is találkozhatunk a jogszabályban.

A kiemelt figyelmet igénylő gyermekek, tanulók körébe sorolja a szöveg a különleges bánásmódot igénylő gyermekeket, tanulót, akik közé tartozik a kiemelten tehetséges gyermek, tanuló. Ez utóbbiakat úgy határozza meg a jogszabály, hogy ők azok, akik különleges bánásmódot igényelnek, mert átlag feletti általános vagy speciális képességek birtokában magas fokú kreativitással rendelkeznek, és felkelhető bennük a feladat iránti erős motiváció, elkötelezettség. A jogszabály az általános iskola ezzel összefüggő feladataként határozza meg, hogy tanulóit érdeklődésüknek, képességüknek, tehetségüknek megfelelően felkészítse a középfokú tanulmányokra. Gimnázium esetében a tehetség-gondozás speciális feladatának ellátására a 6 vagy a 8 évfolyammal működő intézményeket jelöli meg, ha az emelt szintű követelményeknek megfelelnek. Feladata van az alapfokú művészeti iskoláknak is: fejlesszék a művészi tehet-

ségeket, igény esetén felkészítsenek szakirányú továbbtanulásra. A pedagógiai szakszolgálatoknak is ad feladatot a jogszabály: a kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozásának ellátását. A pedagógiai szakmai szolgáltatás szintén részt vesz a tehetségek gondozásában: tanulmányi, sport- és tehetség-gondozó versenyeket szerveznek.

A tanuló jogaként határozza meg a törvény, hogy képességei alapján továbbtanulhasson, alapfokú művészetoktatásban vehessen részt tehetségének felismerése és fejlesztése érdekében. A pedagógus alapvető feladatául szerepel, hogy segítse a tehetségek felismerését, kiteljesedését, nyilvántartsa a tehetséges tanulókat.

A tehetség-gondozás kereteit a Nemzeti Tehetség Program jelöli ki, amit a Nemzeti Tehetség Alap támogat. A miniszter a tehetség-gondozásért való felelőssége körében a köznevelésben résztvevőkre tekintettel támogatást nyújthat. Van tehát személyi, pedagógiai feltétele és pénzügyi kerete az iskolai tehetség-gondozásnak, csak akadjanak tehetségek is, elsősorban olyanok, akik majd felnőttként idehaza hasznosítják itt kibontakoztatott képességüket.

(százdí)

A tehetség-gondozás 25 éve a Bethlenben címmel 2013. május 10-11-én neves előadók részvételével emlékkonferencia lesz a török-szentmiklósi Bethlen Gábor Református Általános Iskolában. Bővebben: www.mateh.hu.

Rejtvény

A 2012/4. számunkban megjelent rejtvény megfejtése:

Jávor Pál

A szerencse ezúttal *Mészáros Lászlóné* budapesti olvasónknak kedvezett. Az Apáczai Kiadó könyvajándékát postán kapja meg.

„Csak akkor találjuk meg önmagunkat, ha eltékozoljuk tehetségünket” – mondta az ötven évvel ezelőtt elhunyt sokoldalú francia művész, aki íróként, költőként, rendezőként, színészként és zeneszerzőként is jelentőset alkotott.

Nevét szerkesztőségünk e-mail címére várjuk. A nyertes az Apáczai Kiadó könyvajándékát kapja.

Magyar Tehetség-gondozó Társaság

(alakult: 1989-ben)
4010 Debreceni Egyetem,
Debrecen 10., Pf. 28

Elnök: Balogh László
Örökös tiszteletbeli elnök:

Czeizel Endre

Alelnökök:

Herskovits Mária

Polonkai Mária

Sarka Ferenc

Titkár: Szénási Istvánné
Ügyvivő: Bohdaneczky Lászlóné

Elnökség tagjai:
Balogh László, Herskovits Mária,
Polonkai Mária, Sarka Ferenc,
Szénási Istvánné, Bohdaneczky Lászlóné
(Állandó meghívott: Százdí Antal)

Felügyelő Bizottság:

Tóth Tamás (elnök)

Pappné Gyulai Katalin

Gönczi Sándor

Szakáll Istvánné

Szekciók és vezetők:

Tanítói szekció: Némethné Dávid Irén

Felsőoktatási szekció: Bodnár Gabriella

Szakértői szekció: Heimann Ilona

Kémia és környezetvédelmi szekció:

Török Istvánné

Óvodai szekció: Szilágyi Ildikó

Nyugat-dunántúli szekció:

Mentler Marianna

Művészeti szekció: Berta József

Gyermekvédelmi szekció:

Kollmann J. György

Kelet-magyarországi szekció:

Nagy Kálmán

Versenyszervezési szekció:

Vasné Dömötör Rozália

***

TEHETSÉG

A Magyar Tehetség-gondozó Társaság
időszakos kiadványa.

Szerkesztőbizottság:

Heimann Ilona, Mező Ferenc,

Százdí Antal, Tóth László

Felelős szerkesztő: Százdí Antal

Rovatvezető: Dalnoki Ágnes

Írásokat lemezen vagy e-mailen várunk:

mttehetseg@freemail.hu

ISSN 126-8084

Korábbi lapszámok elérhetők:

www.mateh.hu

Kiadja az Apáczai Kiadó Kft.
Celldőmölk, Széchenyi u. 18.
Telefon: 95/525-000; fax: 95/525-014
E-mail: apaczaikiado@apaczai.hu
Internet: www.apaczai.hu

Megjelenik évente négyszer.

Előfizethető a Kiadó címén.

Előfizetési díj: 1000 Ft.